

ДАЛИЛЛАР ВА ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИ НАТИЖАЛАРИНИ СОХТАЛАШТИРИШ (ҚАЛБАКИЛАШТИРИШ) ЖИНОЯТЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Ўктамова Гулшода Улуғбек қизи

*Фарғона шаҳар Ички ишлар органлари фаолиятини мувофиқлаштириш
бўлими ҳузуридаги Тергов бўлими катта терговчиси, капитан*

Аннотация: Далилларни қалбакилаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш ва тезкор қидирув натижалари зарурлиги ҳақида гап кетганда, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва суд органлари кўплаб муаммоларга дуч келмоқда. Ушбу қийинчиликларга катта миқдордаги рақамли ва жисмоний далилларни тўплаш ва таҳлил қилиш зарурати, шунингдек, тергов жараёнида далилларнинг яхлитлигини таъминлаш зарурати киради. Ушбу мақолада илғор технологиялар ва илғор тажрибаларни қўллаш орқали бундай жиноятларни тергов қилишни такомиллаштириш ва қидирув натижаларини тезлаштириш йўллари ўрганилади.

Калит сўзлар: рақамли суд экспертизаси, шифрлаш, блокчейн технологиясининг интеграцияси, масофадан зондлаш ва геофазовий таҳлил.

Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва жиний соҳасидани эркинлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабрь кунги “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ-344-сон Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 августдаги “Суд-тергов фаолиятида шахсинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони ва уни янада такомиллаштириш ҳамда амалдаги қонунчилик ва Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан уйғунлаштириш зарурати мавжудлигини бугунги глобаллашув кўрсатмоқда.

Сўнгги йилларда рақамли суд экспертизаси жиний терговнинг муҳим таркибий қисми сифатида, айниқса далилларни қалбакилаштириш билан боғлиқ ишларда пайдо бўлди. Рақамли далиллар, жумладан, компьютерлар, мобил қурилмалар ва онлайн платформалар маълумотлари далилларни манипуляция қилиш ва яратиш бўйича қимматли тушунчаларни бериши мумкин. Тергов жараёнини яхшилаш учун ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари рақамли далилларни самарали тарзда ажратиб олиш, таҳлил қилиш ва сақлаш учун илғор суд-тиббий воситалар ва технологиялардан фойдаланишлари мумкин.

Далилларни қалбакилаштириш билан боғлиқ жиноятлар бутун дунё бўйлаб ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ва суд тизимлари учун жиддий муаммоларни келтириб чиқаради. Далилларни манипуляция қилиш ва уйдирма

адолатга тўсқинлик қилиши, ҳақиқатни излаш ҳаракатларига тўсқинлик қилиши ва аҳолининг ҳуқуқ тизимига ишончини йўқотиши мумкин. Бундан ташқари, ушбу ҳолатларда тезкор қидирув натижаларига бўлган эҳтиёж муҳим далилларни бузиш ёки йўқ қилишнинг олдини олиш учун жуда муҳимдир. Ушбу мақола далилларни сохталаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишни яхшилаш ва муҳим далилларни қидиришни тезлаштириш учун инновацион ёндашувлар ва илғор тажрибаларни ўрганади.

Бугунги шиддат билан ривожланаётган технологик манзарада далилларни сохталаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш ва муҳим далилларни тезкор излаш инновацион ёндашувлар ва илғор ечимларни талаб қилади. Далилларни манипуляция қилиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ва суд тизимларига жиддий муаммо туғдиради, кўпинча адолатга эришишга тўсқинлик қилади ва жамоатчилик ишончини йўқотади. Ушбу мақола рақамли мураккаблик ва маълумотларнинг тез тарқалиши билан белгиланадиган даврда далилларни сохталаштириш жиноятларини тергов қилишни кучайтириш ва муҳим далилларни қидиришни тезлаштиришга қаратилган янги стратегиялар ва ютуқларни ўрганади.

Бундан ташқари, сунъий интеллект ва машинани ўрганиш алгоритмларидан фойдаланиш тегишли далилларни қидиришни сезиларли даражада тезлаштириши мумкин. Ушбу технологиялар катта ҳажмдаги маълумотларни тезда қайта ишлаш ва таҳлил қилиш, акс ҳолда эътибордан четда қолиши мумкин бўлган нақшларни, аномалияларни ва потенциал сабабларни аниқлаши мумкин. Ушбу илғор технологияларнинг кучидан фойдаланган ҳолда, терговчилар далилларни аниқлаш ва аутентификация қилиш жараёнини соддалаштириши мумкин, бу эса янада самарали ва чуқур терговга олиб келади. Сунъий интеллект ва машинани ўрганиш алгоритмларини қўллаш далилларни сохталаштиришни текширишда ўйинни ўзгартирувчи восита сифатида пайдо бўлди. Ушбу технологиялардан фойдаланган ҳолда, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари сохталаштирилган далилларни кўрсатадиган номувофиқликлар, аномалиялар ва нақшларни аниқлаш учун ҳар томонлама маълумотларни таҳлил қилишлари мумкин. Сунъий интеллектга асосланган илғор дастурий таъминот рақамли алоқалар, молиявий операциялар ва мультимедиа контентини ўз ичига олган улкан маълумотлар тўпламини элақдан ўтказиб, потенциал далилларнинг бузилишларини аниқлашни тезлаштиради. Бундан ташқари, машинани ўрганиш моделлари тергов самарадорлигини ошириб, далилларни манипуляция қилишнинг янги шакллари аниқлаш қобилиятини доимий равишда яхшилаши мумкин.

Шифрлаш ва хавфсиз алоқа усуллари кенг фойдаланиш тегишли далилларга киришга интилаётган терговчилар учун жиддий муаммо туғдиради. Жиноятчилар кўпинча ўзларининг ноқонуний хатти-ҳаракатлари ва

сохталаштирилган далилларни яшириш учун шифрланган хабар алмашиш платформалари ва хавфсиз сақлаш тизимларидан фойдаланадилар. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун ҳуқуқ-тартибот идоралари технология мутахассислари ва саноат манфаатдор томонлари билан маълумотлар хавфсизлиги ва фойдаланувчи махфийлигини бузмасдан шифрланган маълумотларга қонуний кириш стратегияларини ишлаб чиқишлари керак.

Далилларни қалбакилаштириш билан боғлиқ жиноятларни самарали тергов қилиш турли ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ўртасида узлуксиз ҳамкорлик ва ахборот алмашишга таянади. Далиллар ва разведка маълумотларини алмашиш учун соддалаштирилган алоқа каналлари ва стандартлаштирилган протоколларни ўрнатиш орқали расмийлар тегишли далилларни қидиришни тезлаштириши ва муҳим маълумотларни сохталаштириш ёки манипуляция қилиш уринишларининг олдини олишлари мумкин.

Технологик ютуқлар билан бир қаторда, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларини тайёрлаш ва ўқитишга сармоя киритиш бундай жиноятларни тергов қилишни яхшилаш учун муҳим аҳамиятга эга. Терговчилар рақамли криминалистика, далиллар тўплаш ва жинойий тергов усуларидаги сўнгги ишланмалардан хабардор бўлишлари керак. Узлуксиз ўқув дастурлари уларни рақамли далилларнинг мураккабликларида ҳаракат қилиш ва далилларни сохталаштиришга қарши самарали курашиш учун зарур кўникмалар билан жиҳозлаши мумкин.

Технологиядаги ютуқлар жинойий тергов манзарасини шакллантиришда давом этар экан, ахлоқий меъёрларни қўллаб-қувватлаш ва далилларни тўплаш ва улардан фойдаланишни тартибга солувчи ҳуқуқий асосларга риоя қилиш муҳим аҳамиятга эга. Илғор технологиялардан фойдаланишда шахс ҳуқуқларини ҳурмат қилиш ва тергов жараёнининг яхлитлигини таъминлаш учун аниқ кўрсатмалар ва қоидалар белгиланиши керак.

Бугунги рақамли асрда жинойий тергов илғор маълумотларни таҳлил қилиш ва визуализация воситаларидан фойда кўради. Ушбу технологиялар ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларига рақамли алоқалар, молиявий ёзувлар ва потенциал сохталаштирилган далилларнинг бошқа манбаларини ўз ичига олган кенг маълумотлар тўпламидаги нақшлар, алоқалар ва аномалияларни аниқлаш имконини беради. Маълумотлар таҳлили ва визуализация кучидан фойдаланган ҳолда, терговчилар номувофиқликлар ва нотўғри маълумотларни аниқлаш жараёнини тезлаштириши мумкин, бу эса янада самарали ва чуқур текширувларга олиб келади.

Блокчейн технологиясидан фойдаланиш далилларни текшириш ва аутентификация қилишда инқилоб қилиш потенциалига эга. Рақамли транзакциялар ва далиллар йўлларининг ўзгармас ва шаффоф ёзувларини яратиш орқали блокчейн технологияси далилларнинг яхлитлиги ва

ишончлилигини ошириши мумкин. Бундан ташқари, ақлли шартномалар ва марказлаштирилмаган тизимлар текшириш жараёнини соддалаштириши ва шу билан қидирув натижаларини тезлаштириши ва муҳим далилларнинг ҳақиқийлигини таъминлаши мумкин.

Рақамли суд-тиббиёт экспертлари билан фаол ҳамкорлик далилларни қалбакилаштириш жиноятларини тергов қилишни такомиллаштириш учун муҳим аҳамиятга эга. Ушбу мутахассислар рақамли далилларни, шу жумладан электрон қурилмалар ва онлайн платформаларда сақланадиган маълумотларни қайта тиклаш, таҳлил қилиш ва сақлаш бўйича махсус билим ва кўникмаларга эга. Рақамли суд-тиббий экспертизасини тергов гуруҳларига интеграциялашган ҳолда, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари сохта далилларни аниқлаш ва таҳлил қилиш имкониятларини ошириши мумкин, бу эса тегишли раҳбарлар ва ашёвий далилларни аниқлашни тезлаштиради.

Рақамли ва жисмоний далиллар таҳлилинини бирлаштиришни ўз ичига олган кибер-жисмоний суд экспертизаси далилларни қалбакилаштириш ҳолатларида комплекс текширувлар учун илғор асосни тақдим этади. Анъанавий суд-тиббиёт усулларини замонавий рақамли суд экспертиза методологиялари билан бирлаштириб, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари далилларни манипуляция қилишнинг кўп қиррали схемаларини моҳирлик билан очишлари мумкин. Ушбу интеграциялашган ёндашув турли далиллар оқимларини тез бирлаштиришга имкон беради, терговчиларнинг кенг қамровли ҳикоялар тузиш ва жисмоний ва рақамли доменларда номувофиқликларни тезда аниқлаш қобилиятини оширади.

Суд-тиббий далилларни бошқаришда блокчейн технологиясининг интеграцияси рақамли далилларнинг яхлитлиги ва ҳақиқийлигини таъминлаш учун катта ваъда беради. Блокчейн-нинг марказсизлаштириш, ўзгармаслик ва шаффофлик каби ўзига хос хусусиятлари далиллар изларини хавфсиз қайд этиш ва кузатиш учун мустаҳкам асосни тақлиф қилади. Ушбу ёндашув нафақат далилларнинг ҳақиқийлигини текширишни тезлаштиради, балки бузиш ёки манипуляция хавфини ҳам камайтиради. Блокчейн-га асосланган суд-тиббий далилларни бошқариш тизимларини қўллаш орқали ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари далилларни сақлаш ва келиб чиқишнинг ишончли ва ўзгармас рекордини ўрнатиши мумкин, бу эса суд жараёнларида муҳим далилларни тезкор текшириш ва улардан фойдаланишга ёрдам беради.

Фотосуратлар, видеолар ва кузатув камералари каби визуал далиллар билан боғлиқ ҳолларда компьютер кўриш ва тасвирни таҳлил қилиш технологиялари бузиш ёки манипуляция белгиларини аниқлашда муҳим роль ўйнади. Мураккаб алгоритмлар рақамли тасвирларни ўзгартиришлар, метамаълумотлардаги номувофиқликлар ва потенциал сохталаштиришнинг бошқа кўрсаткичлари учун синчковлик билан текшириши мумкин. Кўргазмали далилларни таҳлил қилишни автоматлаштириш орқали ҳуқуқни муҳофаза

қилувчи органлар шубҳали унсурлар ва оғишларни аниқлашни тезлаштириши, тергов жараёнини соддалаштириши ва далилларни текширишнинг яхлитлигини ошириши мумкин.

Географик ёки экологик далиллар жинойат терговда ҳал қилувчи роль ўйнаган ҳолларда масофадан зондлаш ва геофазовий таҳлил технологиялари қидирув натижаларини тезлаштиришнинг кучли воситаларини таклиф этади. Сунъий йўлдош тасвирлари, географик ахборот тизимлари (ГИС) ва ихтисослаштирилган сенсорлар билан жиҳозланган дронлар иш бўйича фазовий маълумотларни тезда олиши ва таҳлил қилиши мумкин. Ушбу ёндашув нафақат муҳим географик далилларни аниқлаш ва хариталашни тезлаштиради, балки фазовий маълумотларни бошқа тергов йўналишлари билан ўзаро боғлашни осонлаштиради, далилларни тўплаш ва таҳлил қилишда кўп қиррали ёндашувни ривожлантиради.

Хулоса: Далилларни сохталаштириш ва тезкор қидирув натижалари бўйича терговни такомиллаштириш технологик инновациялар, ҳамкорликни кучайтириш, ихтисослаштирилган тайёргарлик ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишни талаб қилади. Илғор маълумотларни таҳлил қилиш воситаларидан фойдаланиш, блокчейн технологиясини интеграциялаш, рақамли суд экспертлари билан ҳамкорлик қилиш, ихтисослаштирилган тренингларга сармоя киритиш ва ахлоқий хулқ-атворни тарғиб қилиш орқали ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари далилларни сохталаштириш билан боғлиқ ишларни аниқлаш, тергов қилиш ва тезкор ҳал қилиш имкониятларини ошириши мумкин. Ижтимоий ва технологик ландшафтлар ривожланишда давом этар экан, ушбу стратегияларни амалга ошириш жинойат терговнинг яхлитлиги ва самарадорлигини таъминлашда муҳим роль ўйнайди.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, далилларни қалбакилаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш ва тезкор қидирув натижаларини олиш зарурияти кўп қиррали ёндашувни талаб қилади. Рақамли суд экспертизаси, илғор технологиялар, идоралараро ҳамкорлик, доимий тренинглар ва ахлоқий меъёрлардан фойдаланган ҳолда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари бундай жиноятларни самарали тергов қилиш ва муҳим далилларни қидиришни тезлаштириш қобилиятини ошириши мумкин. Технологиялар ривожланишда давом этар экан, тергов амалиёти ва қонунчилик асосларини тандемга мослаштириш, шахсий ҳуқуқлар ва қонуний жараённи қўллаб-қувватлаган ҳолда адолат таъминланишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабрь кунги “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ-344-сон Қонуни;
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 августдаги “Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони.